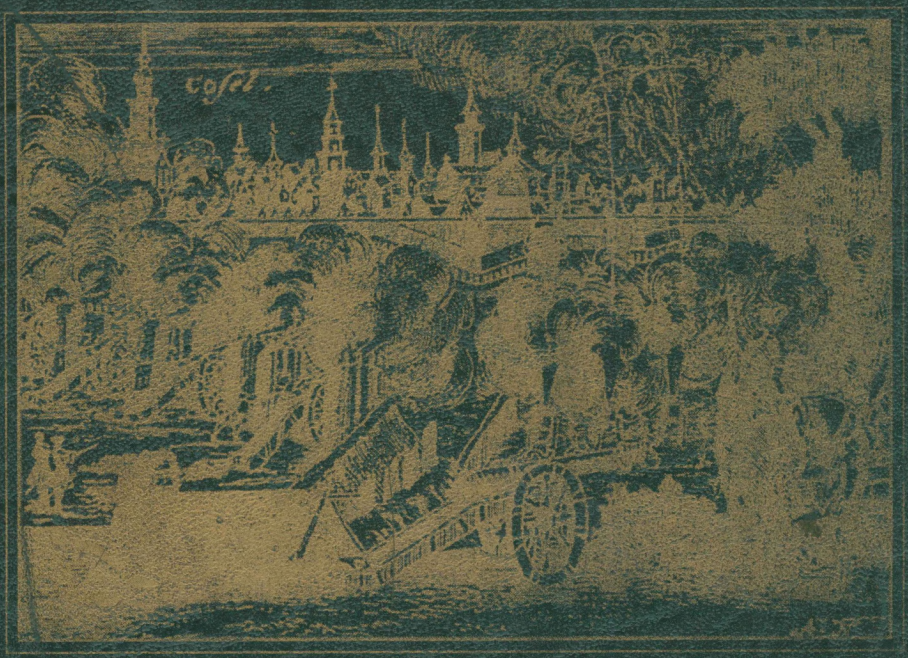
Ryszard Pacułt Zyta Zarzycka

Twierdza Kozielska i jej komendanci

Kędzierzyn-Koźle 1997

Ryszard Pacułt

Twierdza Kozielska

Kędzierzyn-Koźle 1997

Copyright Biuro Promocji
Urząd Miasta Kędzierzyn-Koźle
ul. Piramowicza 32
47-200 Kędzierzyn-Koźle

Redaktor: Maciej Barć
Opracowanie redakcyjne: Andrzej Szymański
Opracowanie techniczne: Mariolla Motyl
Zdjęcia : Daniel Nurzyński, Ireneusz Radź
Plany Twierdzy Koźle pochodzą z Archiwum Państwowego we Wrocławiu.
Ryciny pochodzą z pozycji: Hansa Alerandera, "Fridrich der Grosse und Cosel"
"Der Oberschlesier" - 1928r.,
"Coseler Heimatkalender" 1941r.
ISBN 83-903453-3-1
Nakład 500 egz.
Kędzierzyn-Koźle 1997 rok.

Obraz pt. "Oblężenie Koźla" autor Wilhelm von Kobell - *(olej 207x 302 cm oryginał znajduje się w Monachium, kopia obrazu znajduje się w Muzeum Ziemi Kozielskiej w Baszcie)*

Koźle od zarania swoich dziejów odgrywało istotną rolę w systemie obronnym państwa polskiego, a następnie tych krajów, w skład których wchodziło. Dogodne położenie grodu, a także jego niedostępność z racji rozlewisk Odry i przyległych do niej bagien, czyniło z Koźla trudne do zdobycia miejsce.

Pierwsza w pełni udokumentowana informacja dotycząca Koźla pochodzi z 1108 roku. Wtedy to oddziały księcia Bolesława Krzywoustego odpierały ataki Morawian próbujących opanować ten gród. Rosnąca rola Koźla jako grodu obronnego, doprowadziła do ustanowienia w nim około 1170 roku kasztelanii. Pod koniec XIII wieku weszła ona w skład udzielnego księstwa kozielsko-bytomskiego, istniejącego w latach 1281-1355. Prawdopodobnie w 1281 roku Koźle zostało przeniesione na prawo niemieckie. Po lokacji miasto ufortyfikowano, a zamek znajdujący się dotychczas poza jego obszarem, został włączony w utworzony miejski system obronny.

W początkach XIV wieku Koźle utraciło swoją, ważną dla Polski, pozycję militarną ponieważ ostatecznie w 1327 roku stało się lennem czeskim. Na losach miasta w następnych stuleciach zaciążyły liczne pożary, zniszczenia wo-

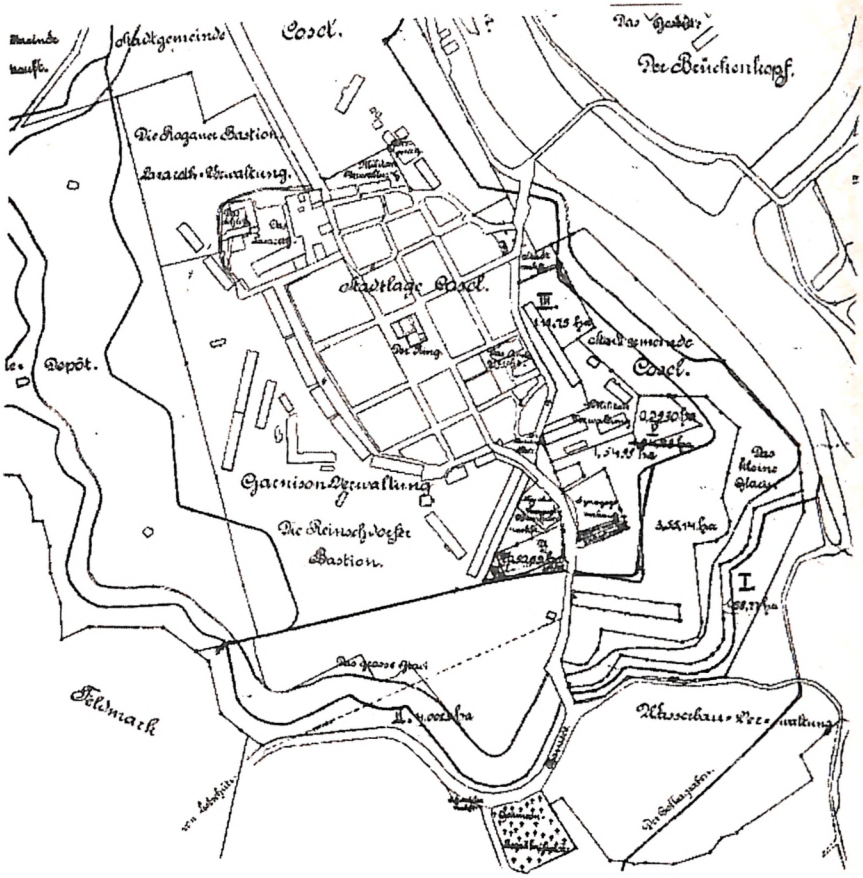
jenne a także częste zmiany właścicieli. Miasto popadało w ruinę. Stan ten uległ zmianie dopiero w drugiej połowie XVI wieku, kiedy Koźle zostało przejęte przez rodzinę Oppersdorfów. Zapoczątkowany wówczas stopniowy rozwój miasta ponownie został jednak zahamowany w latach wojny trzydziestoletniej (1618 - 1648). Walczące ze sobą wojska spustoszyły wtedy całą okolicę, a Koźle zdobyte w 1642 roku przez oddziały szwedzkie zostało ograbione i spalone. Z upadku gospodarczego miasto nie podniosło się aż do końca XVII wieku. Odbudowa jaka nastąpiła w pierwszych dziesięcioleciach XVIII wieku, została ponownie przerwana wielkim pożarem w maju 1739 roku.

Ukształtowany pod koniec XIII wieku system obronny Koźla przetrwał aż do połowy XVII wieku, kiedy to został dostosowany przez Austriaków do ówczesnych sposobów prowadzenia walk. Jednakże dopiero na początku XVIII wieku Austriacy przekształcili Koźle w twierdzę, budując wokół miasta, na planie ośmioramiennej gwiazdy, pas umocnień składający się z wałów ziemnych, murów i rowów. Przedłużeniem tych umocnień był ufortyfikowany przyczółek mostowy znajdujący się po prawej stronie Odry.

W lutym 1741 roku, podczas I wojny śląskiej (1740-1742), wojska pruskie opanowały Koźle. Zwycięski król Prus, Fryderyk II, realizując plany rozbudowy twierdz śląskich, podjął decyzję o przebudowie twierdzy kozielskiej. W sierpniu tego samego roku mianowany został komendant twierdzy.

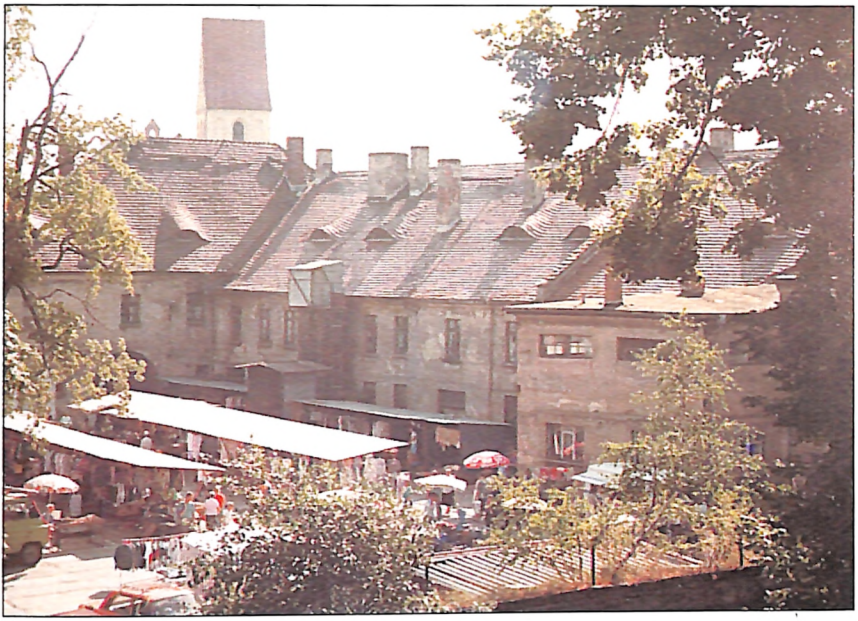
ryc. 1 Makieta twierdzy kozielskiej *(do 1945r. w Heimatmuseum Cosel)*

ryc. 2 Plan miasta i twierdzy Koźle *(1882 r.)*

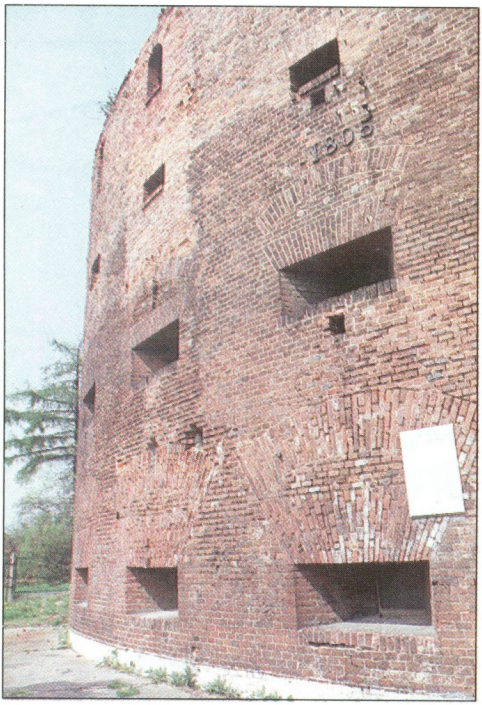
fot. 1 Budynek znajdujący się na terenie Wyspy

fot. 2 Widok na dziedziniec podzamcza

fot. 3 Baszta Montalemberta ul. Portowa

fot. 4 Baszta Montalemberta - widok na część od strony Koźla ul. Portowa

Plan przebudowy twierdzy opracował generał inżynier Gerhard Kornel Walrawe. Przewidywał on likwidację austriackiego systemu obronnego i zastąpienie go nowym, założonym na planie pięcioramiennej gwiazdy, spłaszczonej od strony Odry. Budowa planowanych umocnień wymagała wyburzenia istniejących budynków, zwłaszcza w południowej i zachodniej części miasta. Dokonano tego na przełomie lat 1743 i 1744. Wybuch II wojny śląskiej (1744-1745) sprawił, że Koźle w maju 1745 roku na krótko opanowali Austriacy. W końcu sierpnia tego roku Prusacy odbili miasto. W wyniku ostrzału artyleryjskiego, którym kierował projektant twierdzy generał Walrawe, z Koźla zostały zgliszcza. Poważnie ucierpiał między innymi ratusz i kościół parafialny. Doszczętnie spłonęły 104 domy mieszczańskie. Wśród ocalałych budynków znalazła się szkoła, zamek, probostwo i kilkanaście niewielkich domów mieszkalnych. Po ponownym zajęciu Koźla Prusacy zintensyfikowali rozbudowę twierdzy. Przyniosło to pożądane przez wojskowych efekty, co uwidoczniło się podczas III wojny śląskiej (1756-1763). Austriakom nie udało się wówczas zdobyć miasta, mimo że oblegali je od końca lipca do połowy listopada 1758 roku, a następnie od połowy czerwca do połowy lipca 1759 roku.

Zakończenie walk o Śląsk, co nastąpiło w wyniku pokoju hubertusburskim z 1763 roku, umożliwiło Prusakom spokojną rozbudowę twierdzy.

W pierwszym okresie jej modernizacji (1765-1790) umocniono prawobrzeżny przyczółek mostowy. Przekopano wtedy wokół niego kanał, w który skierowano nowe

koryto Odry, tworząc sztuczną wyspę. Wybudowano także, i rozbudowano, po obydwu stronach Odry sześć redut: Rogowską, Orlą, Kłodnicką, Kobylicką, Większycką i Reńskowiejską. Wzniesiono również liczne umocnienia, kazamaty, prochownie i koszary, a także wzmocniono wały obronne oraz założono nasypy i zapory wodne. Celem tych prac było umożliwienie zatopienia, w razie potrzeby, bagnistego terenu położonego pomiędzy Koźlem, Reńską Wsią, Większycami i Rogami. Systematycznie powiększano też liczbę dział znajdujących się w twierdzy - w 1795 roku było ich już 226.

Do kolejnej rozbudowy twierdzy Prusacy przystąpili w 1797 roku. Plany opracował generał inżynier Christian von Lindener. W ramach ich realizacji wykonano w 1801 roku podziemny rurociąg doprowadzający do Koźla wodę pitną z Reńskiej Wsi oraz wzniesiono na odległym przedpolu twierdzy fort-wieżę. Był to pierwszy w państwie pruskim fort zbudowany w oparciu o pomysł francuskiego generała Marca Rene de Montalemberta, zakładającego budowę fortów na przedpolach twierdz i umieszczanie w nich dział osłaniających swym ogniem tereny przed twierdzą. Do budowy baszty Montalemberta, zwanej fortem Fryderyka Wilhelma, przystąpiono w 1805 roku. Jej budowę zakończono w 1829 roku. Był to okrągły obiekt liczący u podstawy 33,9 m szerokości i mający 24,5 m wysokości. Na każdym z dwóch pięter można było pomieścić 28 dział wraz z załogą, amunicją i wyposażeniem.

Załoga twierdzy kozielskiej miała liczyć 6.000 żołnierzy i oficerów. Stanu tego jednak nigdy nie osiągnięto.

fot. 5 Dawne koszary wzniesione w latach 1776-78, ul. Targowa

fot. 6 Budynek przy ulicy Garncarskiej

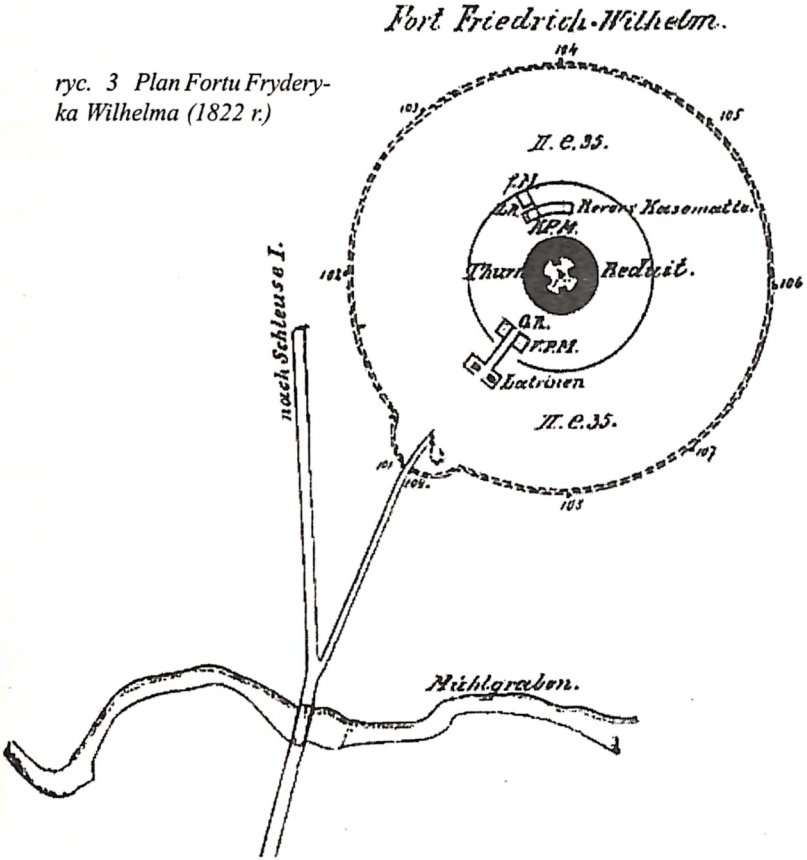

fot. 7 Widok na podzamcze od ulicy Konopnickiej

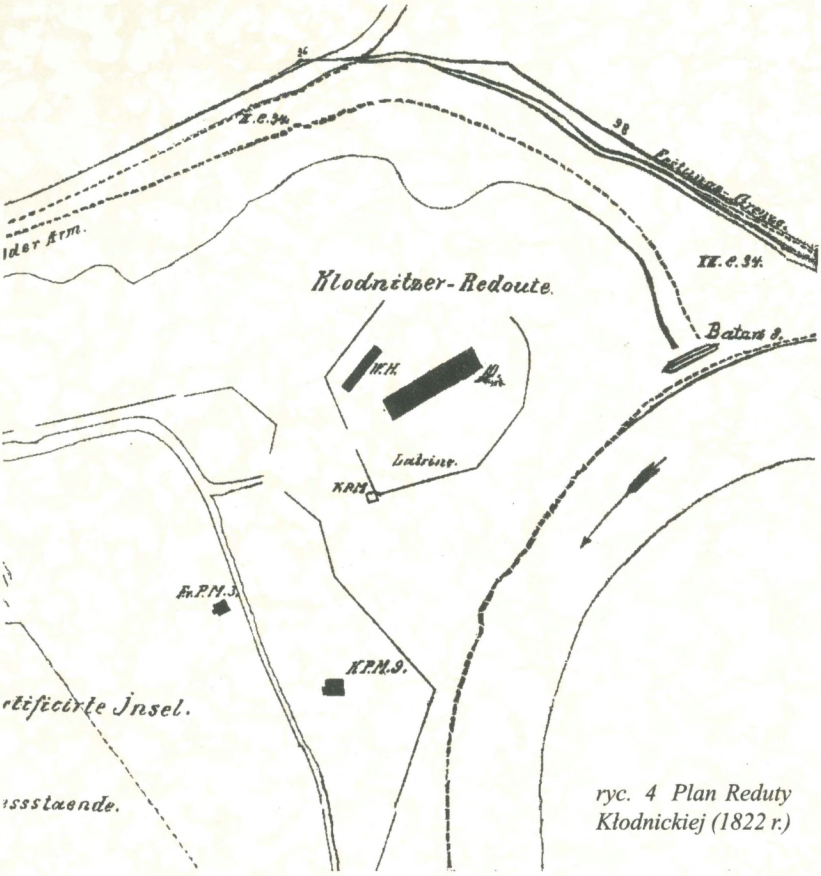
fot. 8 Kopiec w parku przy Domu Kultury w Koźlu miejsce pochówku komendanta Davida von Neumanna ul. Skarbowa

W 1807 roku na Śląsku rozegrały się ważne wydarzenia, w których twierdza kozielska odegrała istotną rolę. Cesarz Francuzów, Napoleon I, walcząc z IV koalicją, po zwycięstwach nad wojskami pruskimi pod Jeną i Auerstedt w dniu 14 października 1806 roku, postanowił opanować Śląsk, który mógł w wypadku włączenia się Austrii do wojny zagrozić pozycjom francuskim.

ryc. 3 Plan Fortu Frydery-ka Wilhelma (1822 r.)

Pierwsze oddziały francuskie wkroczyły na Śląsk 2 listopada 1806 roku. Głównodowodzącym był książę Hieronim Bonaparte, młodszy brat cesarza Napoleona. Przy boku wojsk

ryc. 4 Plan Reduty Kłodnickiej (1822 r.)

francuskich walczyły oddziały bawarskie, wirtemberskie, a potem jeszcze saskie. Po stosunkowo szybkim zdobyciu twierdz w Głogowie, Wrocławiu i Brzegu oddziały napoleońskie wzmogły napór na pozostałe umocnione miasta, w tym także na twierdzę w Koźlu.

18 stycznia 1807 roku generał porucznik Erasmus von Deroy, dowódca Pierwszej Dywizji Bawarskiej, otrzymał rozkaz rozpoczęcia oblężenia Koźla. W dniach 22 i 23 stycznia poszcze-

fot. 9 Widok na fosę forteczną. Park w Koźlu

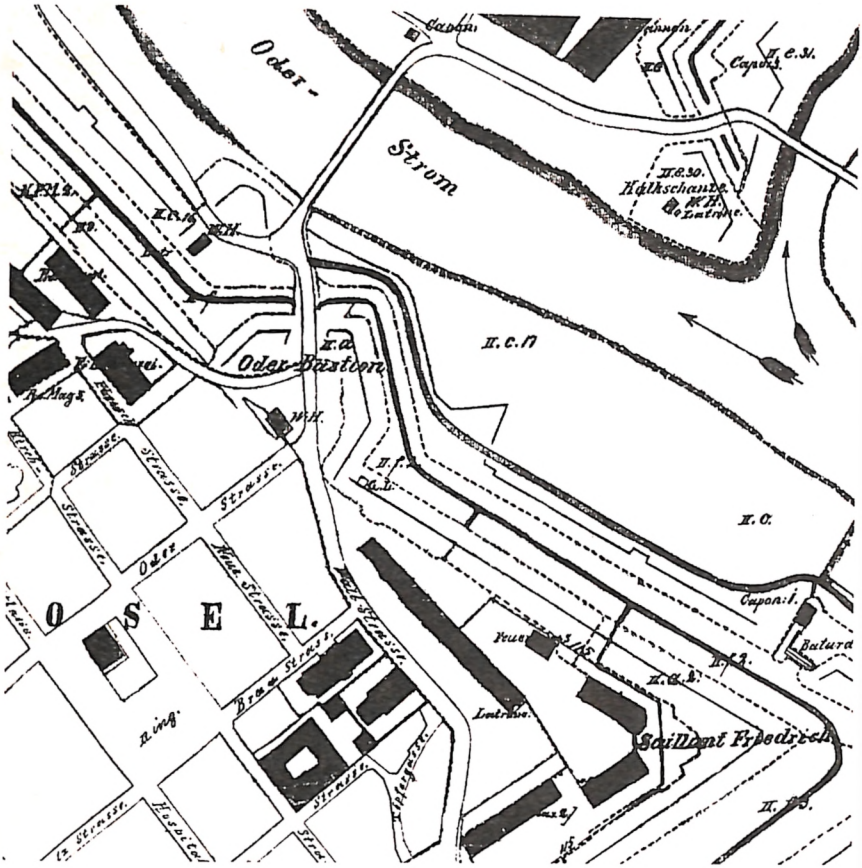
fot. 10 Cmentarz przy ulicy 24 Kwietnia

fot. 11 Widok Reduty Orlej. Wyspa w Koźlu

fot. 12 Batarda - fosa forteczna w parku w pobliżu Odry

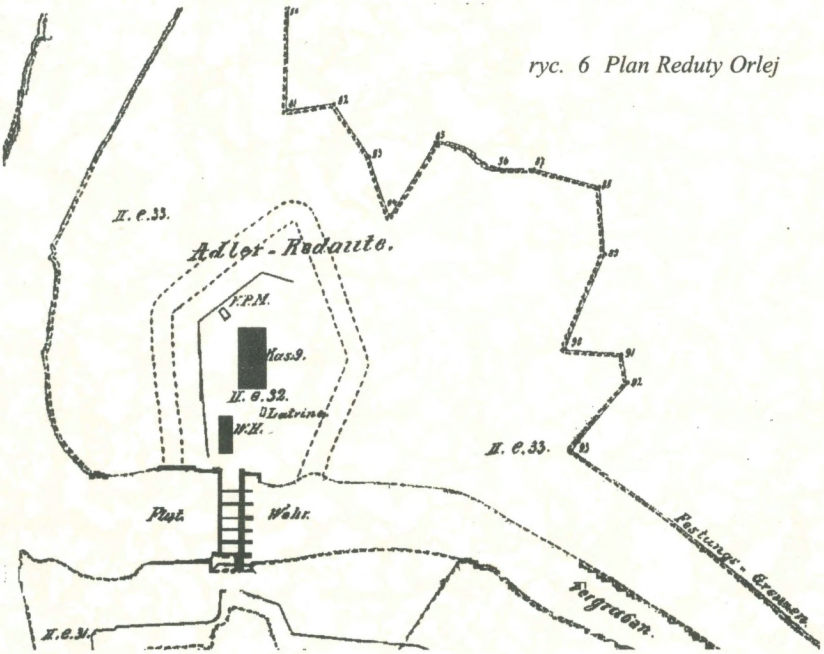

ryc. 5 Plan twierdzy z przyczółkiem mostowym

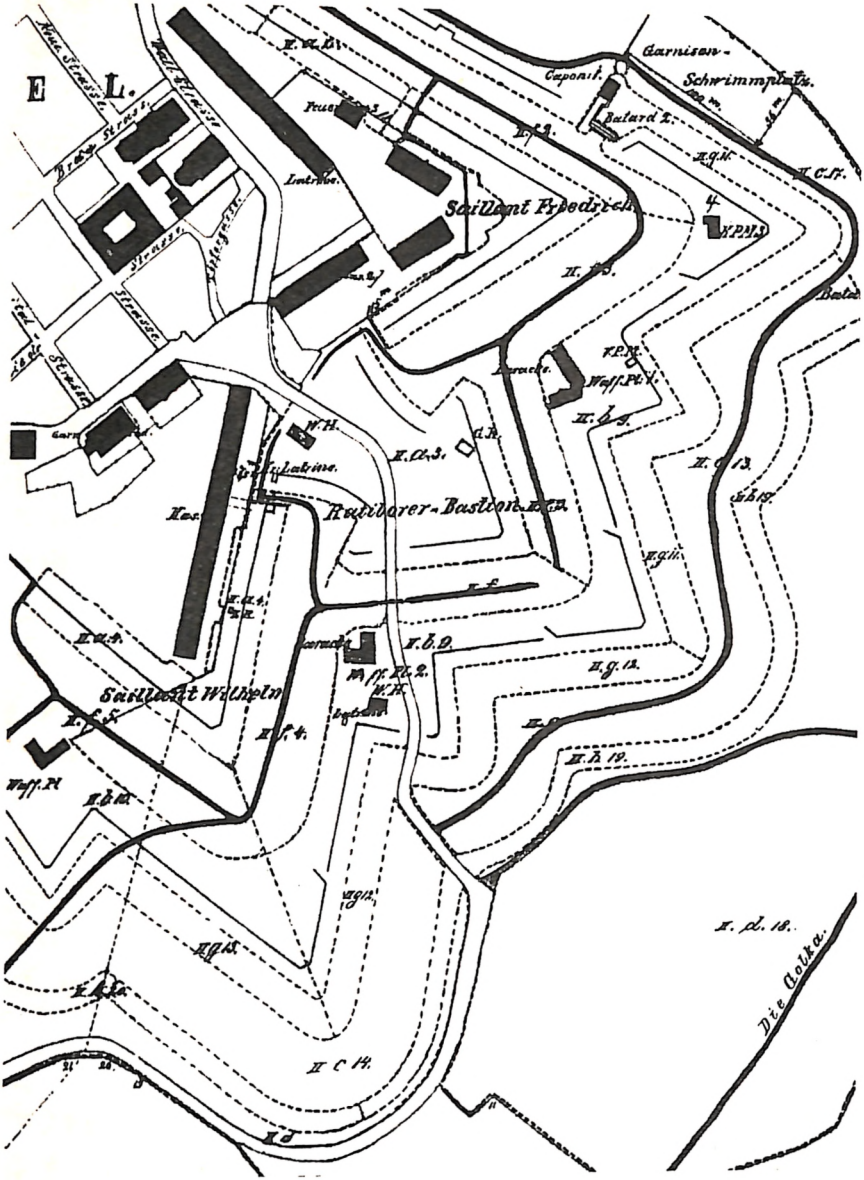
gólne jednostki tej dywizji dotarły pod Koźle i zlikwidowały przednie straże pruskie w Kłodnicy, Pogorzelcu, Reńskiej Wsi i Większycach. Generał Deroy na swą kwaterę zajął pałac w Komornie. Jego podwładny, dowódca jednostek lewobrzeżnych, generał major Clemens von Raglowich, zakwaterował się w Reńskiej Wsi. Dowódca oddziałów prawobrzeżnych generał major Justus von Siebein, pierwotnie kwaterował w Januszko-

wicach, a od początku lutego w Kłodnicy. Generał major hr. Paul von Mezanelli, ubezpieczający oddziały przystępujące do oblężenia, ulokował się w Krapkowicach. Według danych francuskich Koźle oblegało 7546 żołnierzy bawarskich i francuskich. Twierdzy broniło 67 oficerów i 4249 szeregowych, dysponujących 229 działami. Dowodził nimi 73-letni komendant twierdzy, pułkownik David von Neumann.

23 stycznia 1807 roku generał Deroy zarządził „całkowite otoczenie twierdzy z obydwu stron Odry" i zorientowanie się w charakterze fortyfikacji kozielskich. Uwzględniając istniejące rozlewiska Odry i Kłodnicy, a także przeszkodę w postaci Kanału Kłodnickiego i podmokłych łąk zdecydowano, że

ryc. 6 Plan Reduty Orlej

ryc. 7 Plan twierdzy, część południowo-wschodnia

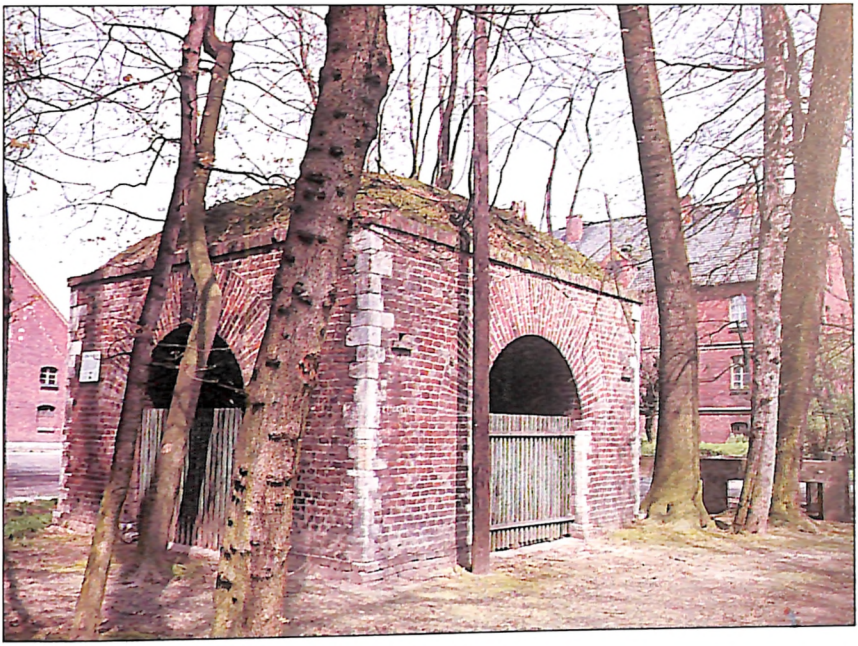
atak z prawej strony Odry nie przyniesie sukcesu. Podobnie wyglądała sytuacja po lewej stronie Odry. Pomiędzy Rogami i Większycami teren był bagnisty, poprzecinany rowami, a pomiędzy Większycami i Reńską Wsią zatopiony aż do wzgórz. Szanse sukcesu dawał jedynie atak z kierunku Reńska Wieś - Kobylice - Odra, i to przed rozpoczęciem odwilży. Odcinek ten broniony był jednak silnym ogniem artylerii z trzech wzajemnie osłaniających się redut: Kobylickiej, Reńskowiejskiej i Większyckiej.

Ostre mrozy, jakie zapanowały w styczniu, utrudniły sytuację obydwu szykującym się do walki przeciwnikom. Między innymi obrońcy bez przerwy musieli rozbijać lód na fosach otaczających twierdzę. Łamało go około 400 okolicznych chłopów, przymusowo zatrzymanych w Koźlu. Mróz skomplikował także oddziałom bawarskim budowę stanowisk dla artylerii. W dodatku wykonywano je pod silnym ostrzałem artylerii zgromadzonej w twierdzy i Forcie Fryderyka Wilhelma. Pozycje bawarskie narażone także były na niespodziewane wypady piechoty pruskiej. Sukcesem Bawarczyków w tym okresie czasu stało się uzyskanie informacji o przebiegu podziemnego wodociągu doprowadzającego wodę pitną z ujęć w Reńskiej Wsi do twierdzy i w efekcie tego przerwanie dopływu wody do Koźla.

Dnia 4 lutego o godzinie czwartej rano rozpoczęto bombardowanie twierdzy ze stanowisk artyleryjskich w Kobylicach, Reńskiej Wsi, Większycach i Kłodnicy. Z Reńskiej Wsi ostrzeliwano miasto rozżarzonymi kulami - piec do ich

fot. 13 Widok na osiedle Stare Miasto od południowego-wschodu

fot. 14 Studnia forteczna znajdująca się na Wyspie

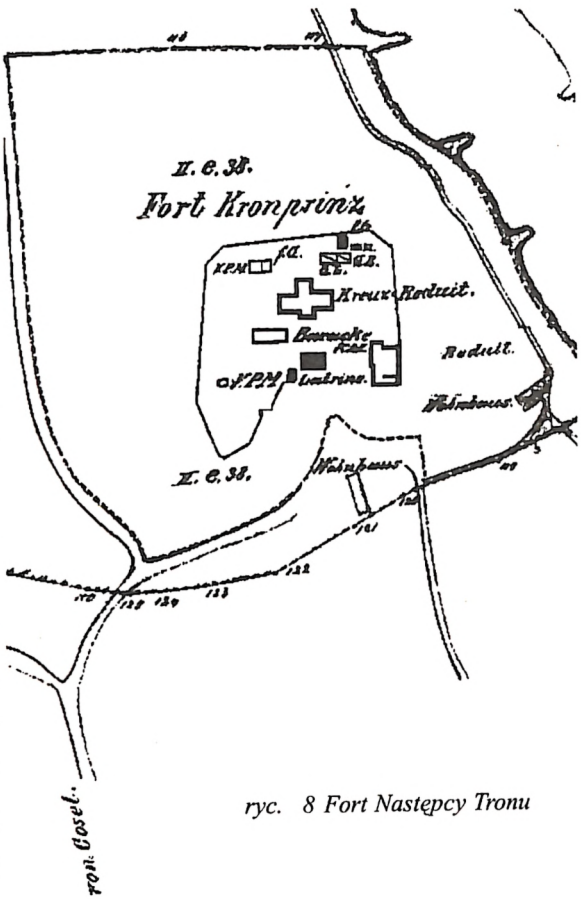
fot. 15 Reduta Reńskowiejska

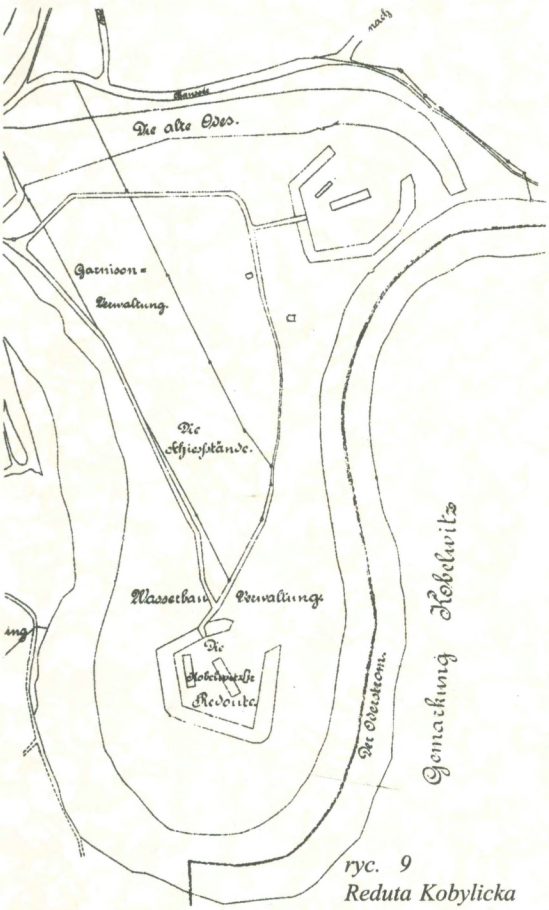
fot. 16 Widok na fosę forteczną przy ul. 24 Kwietnia

rozżarzania zbudowano w pobliżu istniejącej do dzisiaj figury św. Jana Nepomucena. Ostrzał prowadzony przez 41 dział trwał dziesięć godzin. Na miasto spadło 1460 pocisków. Zaskoczona ludność w panice uciekała do piwnic i kościołów. Wybuchały pożary. Uszkodzona została 1/4 domów cywilnych mieszkańców miasta.

W następnych dniach, walki były kontynuowane. Sytuację atakujących pogorszyła niespodziewana i gwałtowna odwilż oraz związane z nią wystąpienie Odry i Kłodnicy z brzegów. Bawarczycy ponieśli też dużą stratę, bowiem 6 lutego zginął dowódca ich artylerii, 37 letni major hr. Kajetan Sales von Spreti - jego grób na cmentarzu w Reńskiej Wsi zachował się do dnia dzisiejszego.

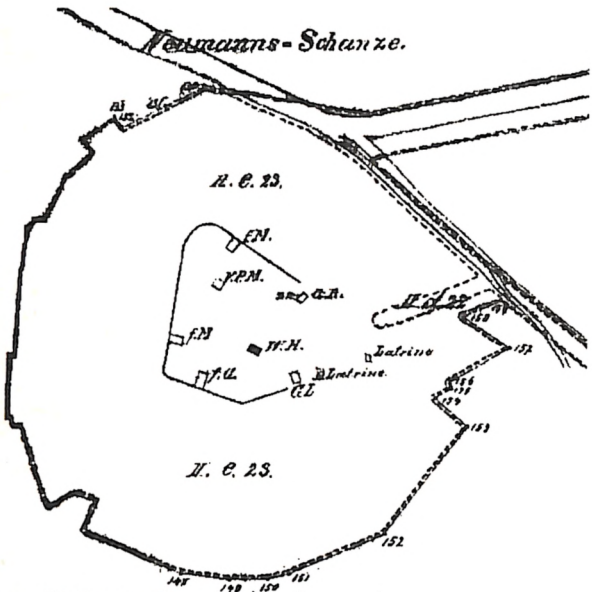
Systematyczne ostrzeliwanie twierdzy spowodowało spadek woli walki wśród żołnierzy broniących miasta. Zwiększyła się liczba dezercji, głównie żołnierzy pochodzących ze Śląska i ziem włączonych do Prus po III rozbiorze Polski. Niekiedy w ciągu doby z twierdzy uciekało około stu osób.

ryc. 9
Reduta Kobylicka

Po krótkiej przerwie w działaniach wojennych, spowodowanej złymi warunkami atmosferycznymi, wznowiono w dniu 24 lutego 1807 roku ostrzeliwanie miasta. Położenie obrońców twierdzy stawało się coraz trudniejsze. Choroba pułkownika Neumanna (paraliż), a także bunt części załogi w nocy 4 marca skomplikowały sytuację wojsk pruskich i ułatwiły zadanie oblegającym. Mimo tego generał Deroy nie wydał rozkazu bezpośredniego ataku na Koźle. Decyzją tą oszczędził życie wielu swoim żołnierzom.

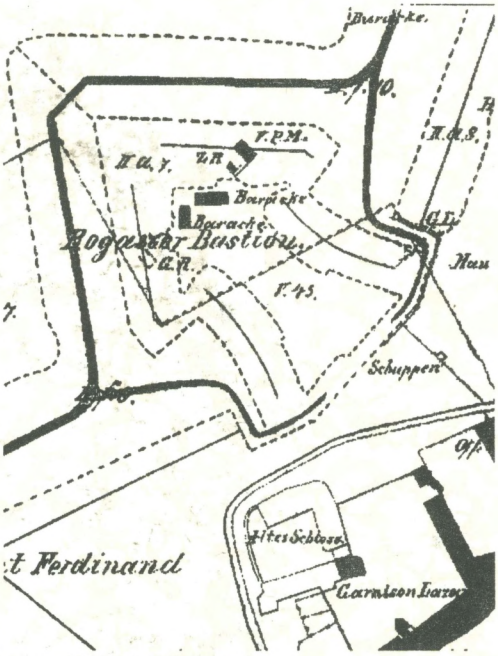
W początkach marca książę Hieronim postanowił zastąpić oblężenie twierdzy kozielskiej jej blokadą. Już 5 marca rozpoczęto likwidację niektórych stanowisk artyleryjskich i magazynów. Generał Deroy został oddelegowany do innych zadań. Dowództwo oddziałów blokujących Koźle przejął generał Raglowich, dotychczasowy dowódca sił lewobrzeżnych. W tej sytuacji pułkownik Neumann zdecydował się na zorganizowanie kilku wypadów z twierdzy. Zakończyły się one jednak niepowodzeniem, a położenie obrońców Koźla stawało się coraz gorsze. Z dnia na dzień malała załoga twierdzy, przeważnie z powodu szerzących się chorób i dezercji. Jednocześnie zmniejszała się liczba żołnierzy bawarskich blokujących twierdzę, bowiem kierowani oni byli do innych zadań. 13 marca generał Raglowich zdecydował się znieść blokadę miasta i twierdzy z prawej strony Odry, ograniczając się do blokady od strony Większyc i Reńskiej Wsi. Decyzja ta umożliwiła obrońcom zaopatrzenie się w żywność i przeprowadzenie poboru rekruta, co w rezultacie przedłużyło ich opór.

ryc. 10 Szaniec Neumanna

Podkoniec marca generał Raglowich otrzymał posiłki. 7 kwietnia ponownie zablokowano twierdzę wzdłuż prawego brzegu Odry. Rozpoczął się drugi etap oblężenia. 10 kwietnia załoga twierdzy podjęła próbę częściowego przerwania blokady. Doszło do potyczki, w której walczyło ze sobą po obu stronach około 1000 żołnierzy. Było to największe starcie podczas drugiego etapu oblężenia Koźla. Generał Raglowich kierował walką swoich żołnierzy ze wzgórza pomiędzy Większycami a Reńską Wsią.

Dnia 16 kwietnia zmarł na tyfus pułkownik Neumann, dowódca twierdzy. Jego obowiązki przejął 71 letni pułkownik Wilhelm von Puttkammer, dotychczasowy dowódca artylerii pieszej w Koźlu.

ryc. 11 Bastion Rogowski

Ścisła blokada kozielskiej twierdzy przez generała Raglowicha, przyniosła widoczne rezultaty już po kilku tygodniach. W maju zaczęło brakować żywności. Nie było też wystarczających zapasów umundurowania. Codziennie z powodu szerzącego się tyfusu umierali ludzie. Nie udało się dowództwu twierdzy uzyskać pomocy od pruskiego generalnego gubernatora Śląska,

hr. Friedricha W. von Götzena. Oddziały wysłane przez Götzena w celu odblokowania Nysy i Koźla zostały rozbite 15 maja pod Strugą-Szczawienkiem. W tej sytuacji 2 czerwca doszło do spotkania w twierdzy kozielskiej dowódców walczących ze sobą wojsk. Generałowi Raglowichowi nie udało się jednak skłonić pułkownika Puttkammera do kapitulacji. Dopiero kilka dni później doszło do pertraktacji wysłanników księcia Hieronima z dowódcą Koźla. W ich rezultacie 10 czerwca zawarto 24-godzinne zawieszenie broni, a 13 czerwca podpisano akt kapitulacji twierdzy. Zgodnie z jej treścią zawieszenie broni zostało przedłużone do 16 lipca, kiedy to twierdza kozielska miała zostać przekazana „wojskom sprzymierzonym JCM cesarza Napoleona Wielkiego", jeżeli wcześniej nie dojdzie do jej odsieczy.

Mimo zawarcia rozejmu blokada twierdzy trwała, chociaż walk już nie wznowiono. Generał Raglowich zgodził się jedynie na uruchomienie wodociągu z Reńskiej Wsi do Koźla i częściowe wznowienie pracy młyna wodnego. 14 lipca adiutant generała Raglowicha poinformował dowództwo twierdzy kozielskiej, że 9 lipca zawarto pokój w Tylży i przekazanie twierdzy oddziałom francuskim jest nieaktualne. W godzinach rannych 17 lipca 1807 roku wojska Raglowicha opuściły okolice Koźla. Blokada twierdzy kozielskiej zakończyła się.

Wydarzenia 1807 roku spowodowały prawie całkowite zniszczenie Koźla i znacznej części jego fortyfikacji. Załoga twierdzy poniosła ogromne straty, z 4316 osób przeżyło około 1100-1500. Straty oddziałów francusko-bawarskich były minimalne.

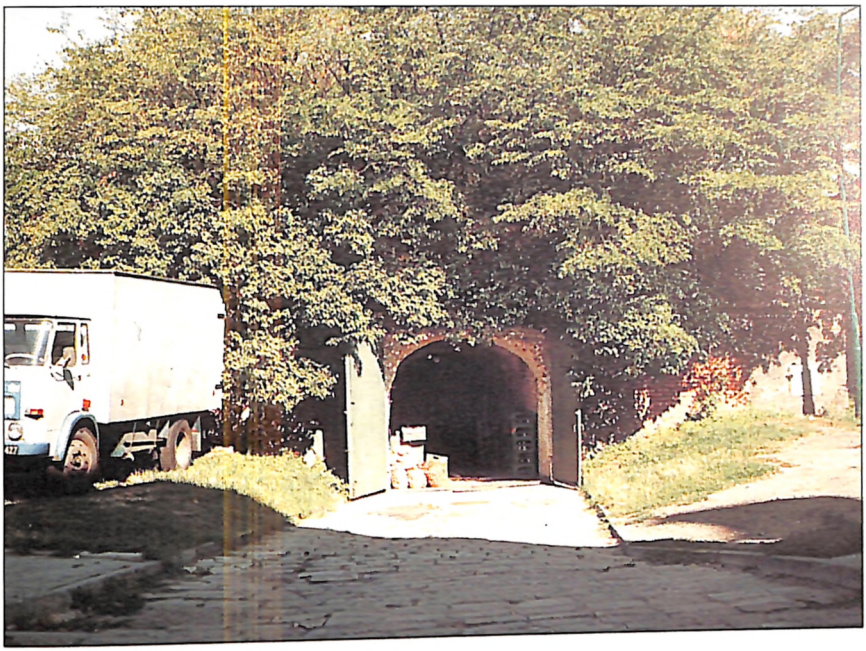
Po zakończeniu blokady twierdzy Prusacy usunęli zniszczenia, a następnie przez wiele lat modernizowali i rozbudowywali jej części składowe. Fakt ten niekorzystnie zaważył na rozwoju Koźla. Decyzję o likwidacji twierdz, w tym także twierdzy kozielskiej, władze niemieckie podjęły dopiero po zwycięstwie nad Francją w wojnie francusko-pruskiej (1870-1871). Nastąpiło to 30 maja 1873 roku. W Koźlu część fortyfikacji rozebrano, a część sprzedano osobom prywatnym. Dotyczyło to między innymi fortu Fryderyka Wilhelma, gdzie prywatna spółka założyła w 1883 roku fabrykę słodu. Zachowano jednak system wałów obronnych, który chociaż częściowo zniwelowany a następnie przeznaczony na park i ogrody wciąż daje wyobrażenie o dawnym kształcie umocnień.

Likwidacja twierdzy umożliwiła przestrzenny rozwój miasta poza dawne mury obronne. W wielu dziedzinach Koźle nie zdołało jednak odzyskać utraconego wcześniej prymatu. Dotyczyło to między innymi komunikacji, w której wiodąca rola przypadła Kędzierzynowi.

Rozbudowa Koźla w ostatnich kilkudziesięciu latach, a także niefrasobliwy stosunek użytkowników różnych obiektów dawnej twierdzy do zabytków spowodował likwidację istniejących jeszcze w 1945 roku fragmentów dawnych fortyfikacji. Mimo tego zachowane pozostałości twierdzy nadal tworzą interesującą całość, atrakcyjną dla osób zainteresowanych przeszłością miasta. Dotyczy to zarówno zwartych fortyfikacji lewobrzeżnych, obejmujących centrum Koźla, jak również umocnień położonych po prawej stronie Odry i znacznie od siebie odległych.

fot. 17 Magazyn Artyleryjski

fot. 18 Kazamata bojowa

fot. 19 Magazy artyleryjski

fot. 20 Widok na fosę forteczną

Z fortyfikacji lewobrzeżnych zachowało się pięć narożników obwodu wału głównego wzniesionych w 1744 roku. Przetrwały także fragmenty wewnętrznego obwodu walki oraz przedwał z kilkoma zachowanymi hangarowymi prochowniami, murowanymi z cegły, pochodzącymi z 1783 roku. Prawie w całości dotrwał do naszych czasów przedstok z fosą, przekształcony w XX wieku na park. Częściowo zachowała się reduta Większycka, wraz z prochownią. Przetrwały też w różnych punktach miasta pozostałości dawnych kazamat oraz zbudowane w latach 1776-1778 koszary znajdujące się przy ulicy Targowej.

Zachowane fragmenty fortyfikacji prawobrzeżnych zgrupowane są w czterech odrębnych częściach. Przy ulicy Portowej przetrwała częściowo spalona w 1945 roku baszta Montalemberta (fort Fryderyka Wilhelma). Mimo uszkodzeń nadal stanowi jeden z najciekawszych fragmentów dawnych umocnień. Stosunkowo dobrze zachowane zostały niektóre zabudowania reduty na Ostrówku (przyczółek mostowy). Dotyczy to studni fortecznej z 1780 roku, budynku wzniesionego na rzucie półkola, posiadającego w dolnej kondygnacji osiemnastowieczne strzelnice, a także pochodzących z XIX wieku licznych budynków stajennych. W niektóre z nich wkomponowane zostały fragmenty murów dawnych koszar, wozowni, prochowni lub magazynów. Gorzej do czasów współczesnych przetrwały umocnienia, zbudowanej w 1789 roku reduty Orlej. Istnieje tu nadal duży odcinek dawnego koryta powodziowego, nad którym niegdyś wznosił się most łączący redutę Orlą z redutą

na Ostrówku. Pozostały także fragmenty wałów, wraz z fosą i przedstokiem. Niewiele natomiast zachowało się z fortyfikacji „Na Wyspie" (dzisiaj niedostępnych dla zwiedzających), obejmujących reduty: Kłodnicką i Kobylicką. Przetrwały wały i fosa z reduty Kłodnickiej, magazyn prochowy w obwałowaniu, a z reduty Kobylickiej zachodni narożnik wałów i fos, aktualnie znajdujący się na lewym brzegu Odry.

Bibliografia:

1. ***Katalog zabytków sztuki w Polsce***, t.VII, z.5 (powiat kozielski), Warszawa 1965.

2. K.Jonca, ***Wielka armia Napoleona w kampanii 1807 pod Koźlem***, "Szkice Kędzierzyńsko-Kozielskie", t.I, s. 9-76, Kędzierzyn - Koźle 1985.

3. R.Rogalski, M.Zaborowski, ***Fortyfikacja wczoraj i dziś*** Warszawa 1970.

4. J.Bogdanowski ***Twierdza Koźle***, Materiały i Konferencji Naukowej "Fortyfikacje nowożytne w Polsce", Warszawa 1965, s. 29-31.

Zyta Zarzycka

Komendanci Twierdzy Kozielskiej 1743 - 1875

1743-1745

- Generał brygady **HEINRICH VON SALDERN** z Priegnitz. Były dowódca pułku królewskiego. Do Koźla przybył w 1743 roku z pułkiem garnizonowym. Tutaj zmarł 23 maja 1745 roku. Pochowany został w krypcie św. Krzyża w kościele parafialnym.

1745

- Pułkownik **FRIEDRICH ARNOLD VON FORIS**. Został komendantem po śmierci v. Salderna. Poległ latem 1745 roku broniąc twierdzy przed oddziałami austro- węgierskimi. Pochowany został w krypcie św. Krzyża w kościele parafialnym.

1745

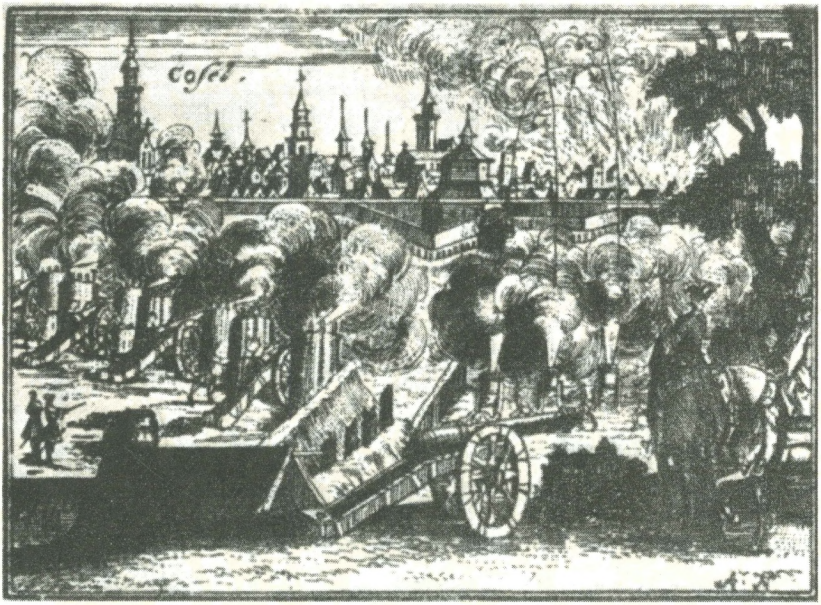
- Latem tegoż roku Austriacy zdobyli twierdzę. Na czele 600 osobowej załogi stanął major baron **FLANDRINI**.

1746

- Tymczasowym komendantem twierdzy był generał brygady **FRANZ ANDREAS VON BORCKE** z Pomorza. Został później komendantem twierdzy w Magdeburgu, gdzie zmarł w 1766 roku.

1746-1750

- Generał brygady **JOHANN GEORG VON LEHMAN**. Przedtem dowodził jednym z pułków piechoty. Zmarł w Koźlu. Pochowany w krypcie św. Krzyża w kościele parafialnym.

ryc. 12 Oblężenie Koźla w dniu 5.IX.1745 r

1750-1753

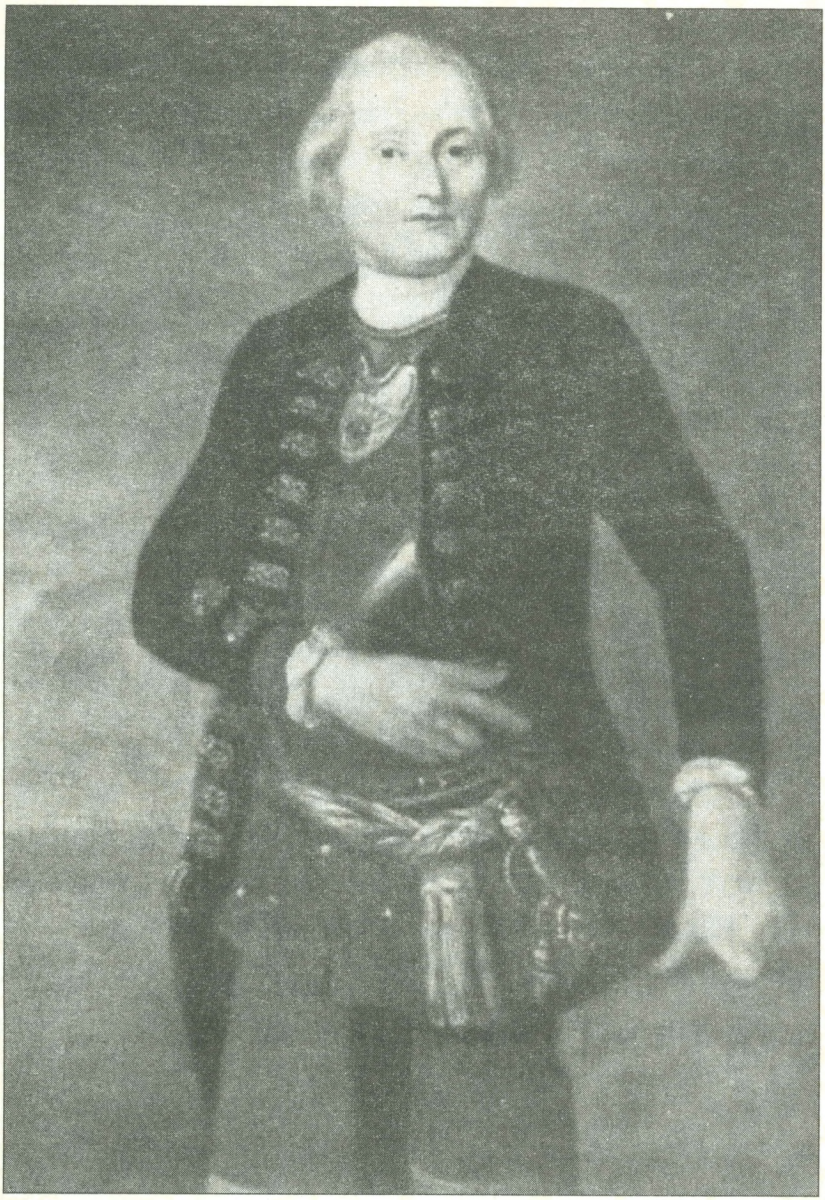
- Generał brygady **HEINRICH GÜNTHER GOTFRIED VON BOSSE**. Urodzony 18.11.1680 roku, jako starszy syn inż. Mikołaja Bosse. Karierę wojskową rozpoczął jako prosty żołnierz. Odwagą i rozumem doszedł do wysokich stanowisk. Król nadał mu tytuł szlachecki. W 1743 roku awansował do stopnia generała brygady. Zmarł jako generał dywizji w 1755 roku.

1753-1762

- Generał brygady **CHRISTOF FRIEDRICH VON LATTORF**. Urodzony 07.09.1696 roku. Pochodził z Magdeburga. Studiował w Halle. W 1713 roku rozpoczął służbę wojskową w pułku księcia Leopolda von Anhalt-Dessau. Na Górny Śląsk przybył jako major w 1742 roku. W 1743 roku był dowódcą pułku von Perfode. W 1748 roku został generalnym starostą Szczecina. 11.12.1753 roku będąc generałem brygady i szefem pułku garnizonowego v. Bossescheina został komendantem Koźla. Dowodził obroną twierdzy przez cały okres wojny siedmioletniej (1756-1763). Dnia 22.12.1758 roku król Fryderyk II podczas pobytu w Koźlu udekorował v. Lattorfa orderem Orła Czerwonego i awansował do stopnia generała dywizji. Zmarł w Koźlu 03.04.1762 roku.

1762-1790

- Generał dywizji **GERHARD ALEXANDER BARON VON SASS** z Kurlandii. Urodzony w 1718 roku. Pochodził ze znakomitego rodu. Do obrania kariery wojskowej nakłonił go król Fryderyk Wilhelm I, który lubił żołnierzy ogromnego wzrostu. W 1762 roku został komendantem Koźla. Posiadał wówczas stopień pułkownika. W 1772 roku został generałem brygady, a w 1787 roku generałem dywizji. W latach 1752-73 kupił kilka okolicznych majątków ziemskich: Borzysławice, Ligotę Wielką, Gierałtowice i Izbicko. W 1779 roku król nadał mu tytuł barona. Prowadził ożywioną działalność na rzecz Koźla. Za jego czasów odbudowano zniszczone podczas wojny siedmioletniej przyczółki mostowe. W latach 1776-1778 zbudowano nowe koszary i 2 domy dla komendantury. Usprawniono i na-

ryc. 13 Pierwszy komendant twierdzy generał major Heinrih von Galdern

ryc. 14 Komendant twierdzy generał porucznik Heinrih Günter Gottfried von Boffe

prawiono inne budynki twierdzy, min. obsypano ziemią istniejące kazamaty i wzniesiono nowe. W 1783 roku wzniesiono reduty: Rogowską, Orlą, Kłodnicką i Kobylicką. Unowocześniono uzbrojenie, oddając do przetopienia 34 zużyte armaty, na miejsce których sprowadzono nowe. Generał Sass jako protestant zadbał również o budowę kościoła garnizonowego ewangelickiego. Zmarł 07.07.1790 roku w Koźlu.

1790-1797

- Generał brygady **ANTON DOMINIK VON OTTO**. Za jego czasów nadal umacniano twierdzę. Przedłużono groble, które ciągnęły się od większyckiego stawu po Redutę Rogowską. Do obrony twierdzy służyło 226 armat . Gen. Otto zmarł w wieku 73 lat dnia 21.03.1797 roku.

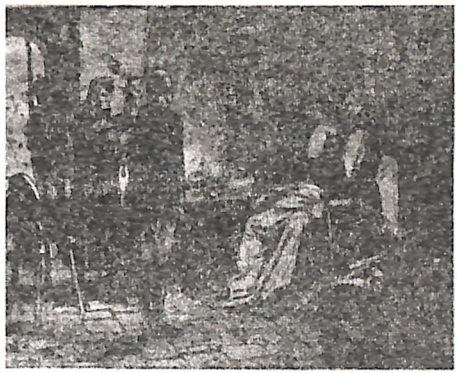
1797-1802

- Generał brygady **FRIEDRICH CHRISTIAN VON KNEBEL**. Pochodził z Anspach. W 1795 roku jako pułkownik dowodził pułkiem Mansteina. W dwa lata później został komendantem Koźla. W 1800 roku awansował do stopnia generała brygady. W 1797 roku. Koźle zostało podniesione do rangi twierdzy głównej. Zmieniono koryto Odry. Wyszlamowano fosy przy wałach głównych. Zbudowano piekarnie polowe i rurociągi doprowadzające wodę pitną z Reńskiej Wsi do twierdzy. Friedrich Christian v. Knebel zmarł 28 .07.1802 roku.

1802

- Generał brygady **KARL AUGUST VON ELSSNER**. Urodzony w 1743 roku na Łużycach. Służył w pułku Mansteina.

Komendantem Koźla został 09.08.1802 roku. Zmarł po 11 dniach.

ryc. 15 Śmierć generała Naumanna

1802-1807

- Generał brygady **DAWID VON NEUMANN.** Pochodził z Prus. Urodził się 28.08.1735 roku. W 1779 roku jako porucznik pułku piechoty v. Rothkircha otrzymał od Fryderyka II tytuł szlachecki. W 1792 roku dostał awans do stopnia majora i order „Za wierną służbę". Około roku czasu dowodził pułkiem v. Courbiere, a w 1802 roku król mianował go komendantem twierdzy kozielskiej. Jemu to przypadło w udziale dowodzenie twierdzą podczas oblężenia jej przez wojska francusko- bawarsko- wirtemberskie w 1807 roku. Zrobił nader wiele dla umocnienia twierdzy. W 1805 roku pomiędzy Redutą Orlą a Kłodnicką rozpoczęto budowę fortu Fryderyka Wilhelma z wieżą Montalemberta. Była to pierwsza tego typu budowla w państwie pruskim. Wzniesiono nowe kazamaty mieszkalne, które obsypano ziemią. Podobnie uczyniono z magazynami prochu i prowiantu. Wały główne połą-

fot. 21 Grób generała Naumanna

czono pomostami z ich osłoną. Ukończono palisadę. Domy, płoty, drzewa i zarośla na odległość 800 m od twierdzy zostały zburzone i wycięte.

Pod koniec grudnia 1806 roku armia francuska wsparta siłami bawarskimi i wirtemberskimi, dowodzona przez księcia Hieronima Napoleona, brata cesarza przekroczyła granice Śląska. Dnia 22.01.1807 roku bawarski korpus oblężniczy był już 2 mile od Koźla. 24.01. generał Deroy przysłał parlamentariuszy do generała Neumanna żądając poddania twierdzy. Generał odpowiedział odmownie. Rozpoczęło się oblężenie twierdzy kozielskiej. Przez przeszło 2 miesiące Koźle było bezustannie obkładane ogniem artylerii. Na kolejne propozycje kapitulacji generał Neumann odpowiadał odmownie. Na początku kwietnia 1807 roku generał zachorował i przekazał dowództwo komendantowi artylerii fortecznej płk von Puttkamerowi. Zmarł 16.04.1807 roku o godz. 6.00 wieczorem w wieku 61 lat. Pochowano go uroczyście, zgodnie z ceremoniałem wojskowym w specjalnie wymurowanym grobie w Bastionie Reńskowiejskim w dniu 18.04.1807 roku. Za jego bohaterską postawę król polecił, aby odlano ze spiżu pomnik generała Neumanna, który wzniesiono na wewnętrznym placu Bastionu Odrzańskiego.

1807-1809

- Generał brygady **LUDWIK WILHELM VON PUTTKAMER**. Urodził się w 1735 roku, służbę wojskową rozpoczął w armii holenderskiej. W 1761 roku wstąpił do pruskiej arty-

lerii. W listopadzie 1793 roku jako major objął dowodzenie 2 pułkiem artylerii, a w kwietniu 1795 roku będąc już pułkownikiem został dowódcą 3 pułku artylerii w Berlinie. W 1800 roku objął dowodzenie artylerią forteczną w Koźlu. W dniu 15.05.1807 roku król mianował go komendantem twierdzy. W czerwcu i lipcu stał na czele rady wojennej złożonej z oficerów, a prowadzącej rokowania pokojowe z wojskami francuskimi. Za obronę twierdzy król Fryderyk Wilhelm nadał mu 22.07.1807 roku patent generała brygady. W 1809 roku generał v. Puttkamer przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w wieku 82 lat w 1820 roku.

1809-1810

- Major **KARL VON KLÜR**. Urodził się 04.08.1744 roku na Górnych Łużycach jako syn generała dywizji. Karierę wojskową rozpoczął w 1788 roku w pułku księcia Brunszwickiego, skąd w 1791 roku przeszedł do Pułku Następcy Tronu w Poczdamie. W 1800 roku został adiutantem generała von Gravenitza w Głogowie. W 1805 roku król powołał go na swego adiutanta przybocznego. Pozostał nim podczas wojny 1806 roku. Po bitwie pod Auersbach przebywał w Prusach. W 1809 roku mianowany został komendantem w Koźlu, ale już w rok potem powrócił na wcześniejsze stanowisko przy osobie Najjaśniejszego Majestatu.

1810-1813

- Generał brygady **KARL GUSTAW VON ERICHSON**. Urodził się 11.01.1743 roku w Moskwie. Był paziem na rosyjskim

dworze, a później został oficerem. W 1760 roku zaczął służbę w pruskiej armii. Podczas wojny siedmioletniej w kampanii o sukcesję bawarską był dwukrotnie ranny. Za odwagę wykazaną podczas kampanii reńskiej otrzymał order „Pour la merite". W 1802 roku zamienił się służbą z księciem Anhalt-Pless i został brygadierem fizylierów śląskich. Odznaczył się w bitwie pod Jeną gdzie znów został ranny. W 1810 roku został komendantem Koźla. W 1813 roku za zasługi wojenne został generałem dywizji i przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 05.03.1827 roku. Za jego czasów w 1811 roku w celu umocnienia twierdzy wzniesiono przy większyckich wałach Redutę Krzyżową. Rozpoczęto też budowę Reduty Neumanna, którą zakończono Szańcami Neumanna w 1869 roku.

1813-1814

- Generał dywizji **ERNST JULIUS FRIEDERIK** baron **SCHULER VON SENDEN**. Urodził się 29.11.1753 roku. Rozpoczął studia prawnicze, następnie zaciągnął się do Korpusu Brunszwickiego. Z korpusem, wraz z angielskimi oddziałami pomocniczymi popłynął do Ameryki Północnej. Tam dostał się do niewoli. Przebywał najpierw w Bostonie, potem w Wirginii. Wrócił po 4 latach. W 1786 roku rozpoczął karierę w armii pruskiej. W kampanii reńskiej uczestniczył jako kapitan. W 1795 roku awansował do stopnia majora, a 10.06. tegoż roku do stopnia podpułkownika. Wziął udział w bitwie pod Jeną, potem walczył w oblężonym Gdańsku. W 1809 roku otrzymał order „Za wierną służbę" i jako generał brygady został komendantem Berlina. W 1813 roku dowodził korpusem w Głogo-

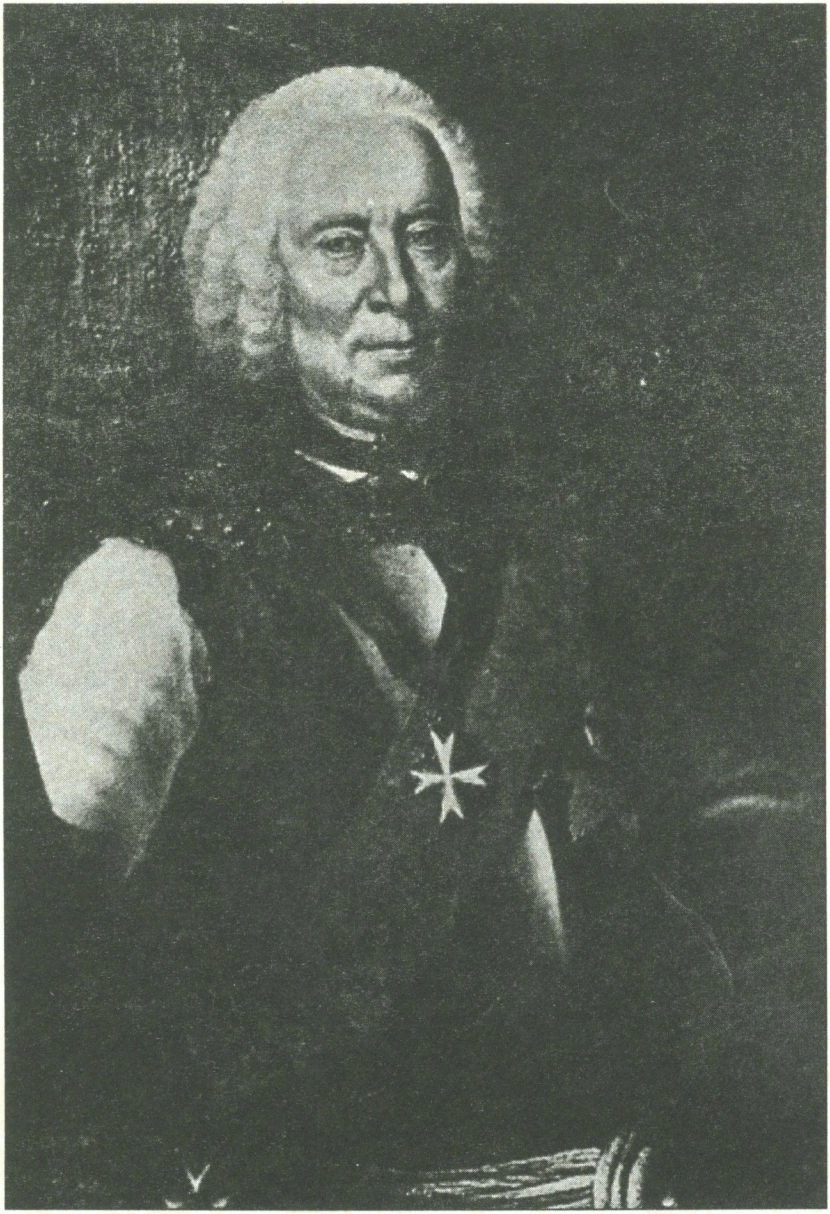
wie. Następnie król mianował go tymczasowym komendantem Koźla, ale już w miesiąc później objął dowództwo korpusu rezerwowego. Potem był dwukrotnie komendantem Wrocławia. W 1825 roku obchodził 50-lecie służby. Otrzymał order Orła Czerwonego I klasy i awans do stopnia generała dywizji: przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 11. 02.1827 roku. Za czasów jego komendantury, wiosną 1813 roku 400 robotników przeprowadziło naprawy szańców a 1000 innych wyczyściło odpływy wody w twierdzy, wyremontowało kazamaty i dokonało innych prac remontowych.

1812-1817

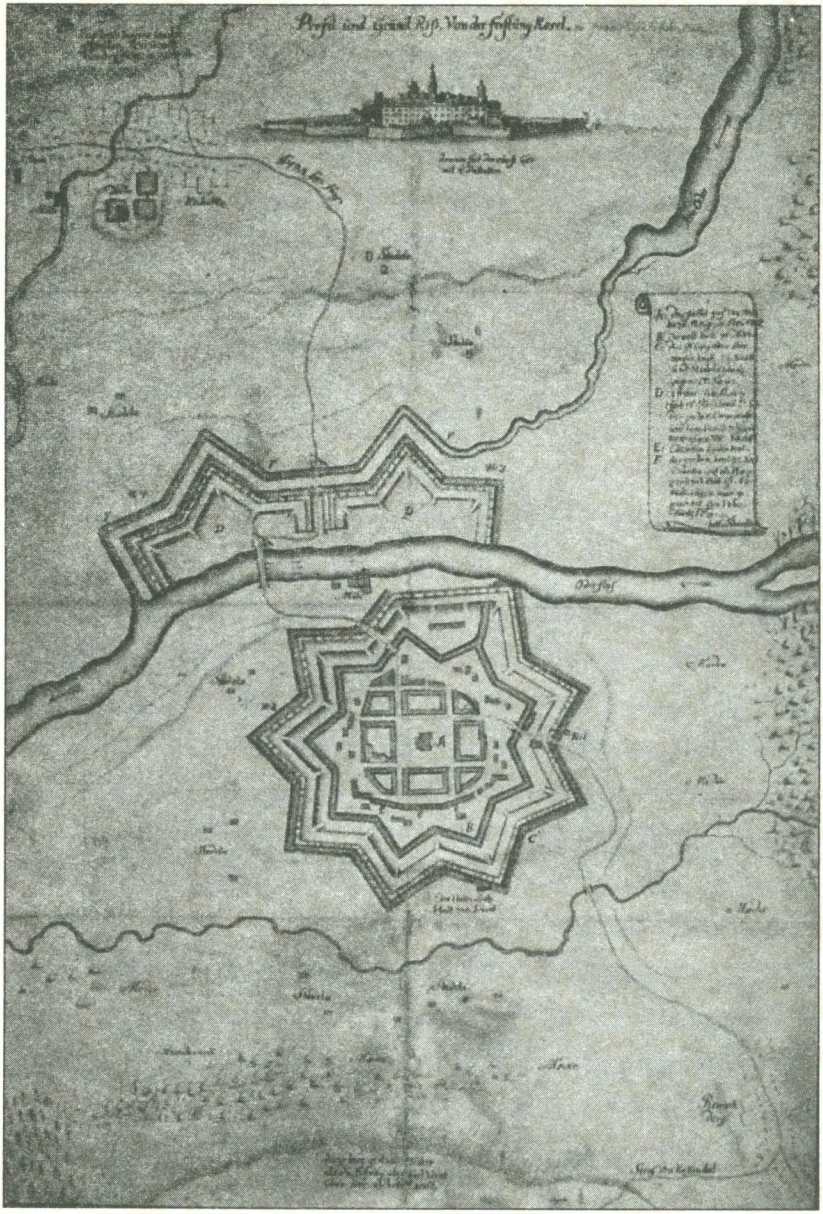
-Generał brygady **AUGUST ERNST VON KAMPTZ-DEVEN.** Urodził się we wrześniu 1757 roku na terenie Meklemburgii. Służbę w pruskiej armii rozpoczął w 1774 roku.

Pierwszą kampanię wojenną odbył w pułku v. Courbiere, a w 1802 roku awansował do stopnia majora. Po kampanii reńskiej powrócił do Prus. W 1807 roku uczestniczył w obronie Gdańska. W 1808 roku dowodził 1 Zachodniopruskim Pułkiem Piechoty. W 1810 roku był komendantem Kołobrzegu. W 1812 roku został po raz pierwszy komendantem Koźla, zaś w 1815 roku po raz drugi mianowano go na to stanowisko. Swoim humanitarnym postępowaniem i sumiennością w służbie wzbudzał powszechny szacunek. Był odznaczony Krzyżem Rycerskim i rosyjskim orderem św. Anny. Zmarł w Karlsbadzie w dniu 24.06.1817 roku.

Za jego czasów w 1814 roku przeprowadzono w 1814 roku prace przeciwpowodziowe, a w 1816 roku przegrodzono szczelną ścianką nowe i stare koryto Odry.

ryc. 16 Komendant twierdzy Generał porucznik Gerhard Baron von Sass

ryc. 18 Plan Twierdzy Koźle XVII wiek

1817-1825

- Generał dywizji **WILHELM VON WELZIEN**. Pochodził spod Rostocka. Urodził się w 1759 roku. W wieku 14 lat wstąpił do Korpusu Kadetów. Następnie ukończył Akademię Wojskową w Berlinie. Przez 6 lat służył w Nysie. Podczas bawarskiej kampanii sukcesyjnej uczestniczył w kilku potyczkach. Potem służył w batalionie grenadierów v. Gillerna w Paczkowie. Zwrócił na siebie uwagę księcia Friederika Ludwiga Hohenlohe- Ingelfingen (właściciela Sławięcic) dowódcy korpusu, któremu podlegały Koźle i Nysa. Został książęcym adiutantem. Następnie jako kapitan i szef kompanii był w załodze twierdzy Mainz. Otrzymał order zasługi. W 1779 roku z nowoutworzoną gwardią fizylierów został przeniesiony na teren Polski, zaś w 1812 roku po otrzymaniu stopnia pułkownika został komendantem Nysy, potem Kłodzka. Za kampanie wojenne otrzymał Krzyż Żelazny I klasy i Order Świętej Anny II klasy. W 1817 roku został komendantem Koźla.W 1825 roku otrzymał awans do stopnia gen. dywizji i przeniesienie w stan spoczynku. Zmarł w Legnicy 16.07.1827 roku.

1825-1829

- Pułkownik **KAROL FRIEDRICH KÖHN VON JASKI**. Pochodził z Prus. W 1806 roku był porucznikiem w pułku księcia brunszwicko-oleśnickiego. Odszedł z Koźla 16.03.1829 roku. Podczas jego komendantury przeprowadzono w 1827 roku prace adaptacyjne w dawnym klasztorze Minorytów, urządzając tam w korytarzu klasztornym lazaret wojskowy.

1829-1830

- Pułkownik **VON BÜLOW**. Został komendantem Koźla 07.05.1829 roku, w grudniu roku następnego przeszedł w stan spoczynku. W 1829 roku wyszlamowano fosy i przekopano tzw. wodociąg sukowicki. Był to sztucznie utworzony ciąg wodny prowadzący z Sukowic do Koźla, z którego woda wzmacniała wodę w fosach twierdzy (obecna rzeczka Lineta). Za czasów komendantury v. Bulowa dokończono również budowy fortu Fryderyka Wilhelma. Na jego polecenie znajdujący się obok Bramy Odrzańskiej pomnik generała Neumanna upiększono ornamentami, złoconym napisem i ozdobiono kwiatami. Powstanie Listopadowe w Polsce spowodowało, iż pod koniec grudnia 1830 roku twierdza kozielska została postawiona w stan pogotowia bojowego: garnizon wzmocniono 2 batalionami 23 pułku piechoty, 1 kompanią artylerii i wydzielonym oddziałem pionierów.

1831-1834

- Pułkownik **JOHANN FRIEDRICH CHRISTIAN VON LIEBE**. Rycerz Orderu Orła Czerwonego, Orderu Św. Anny II kl., Krzyża Żelaznego i Orderu Św. Włodzimierza. Pochodził z Magdeburga. Służbę rozpoczął w 1782 roku. Był w oblężonej załodze Gdańska (1807) za co otrzymał order zasługi. W 1815 roku jako podpułkownik dowodził brygadą artylerii. W 1820 roku był zastępcą dyrektora w Szkole Artylerii i Inżynierii oraz członkiem Kwalifikacyjnej Komisji Artyleryjskiej. Do Koźla przybył 07.01.1831 roku, a kilka dni wcześniej, bo 04.01. odbyły się uroczystości przy grobie gen. Neumanna. Położono

nowy kamień nagrobny ozdabiając go odpowiednim napisem. We wrześniu 1831 roku wybuchła w garnizonie cholera. W październiku 1831r. komendant obchodził 50-lecie służby. Od króla otrzymał Order Orła Czerwonego, a od miasta srebrny puchar. W 1833 roku rozpoczęto budowę nowych masywnych śluz powyżej Reduty Orlej. Von Liebe zmarł 01.01.1834 roku.

1834-1838

- Generał brygady **FRANZ LUDWIG VON JEAUNERET** baron **VON BEAUFORT**. Uczestnik kampanii wojennych 1806, 1813-1815. W 1816 roku zorganizował 1 Koblencki Pułk Obrony Krajowej, a w 1829 roku był organizatorem pułków 39 i 40 i ich pierwszym dowódcą. Do Koźla przybył w maju 1834 roku, a w roku 1838 odszedł w stan spoczynku. Kontynuował prace nad budową śluz, które zakończono w 1837 roku.

1838-1843

- Generał brygady **HEINRICH ALEXANDER VON ZUR WESTEN**. Posiadacz Krzyży Żelaznych. We wrześniu 1840 roku awansował do stopnia generała brygady. W 1843 roku otrzymał Order Orła Czerwonego kl. II z liśćmi dębowymi. Zmarł 27.06.1843 roku i pochowany został na kozielskim cmentarzu. Za jego czasów: jesienią 1839 roku wyszlamowano Starą Odrę, zaś w roku następnym odnowiono i odbudowano jazy wodne. Latem 1840 roku zakończono przebudowę nowego zamku, gdzie umieszczono lazaret wojskowy.

1843-1845

- Generał brygady **ARNOLD DE LA PERIER**. Przybył do Koźla w sierpniu 1843 roku, a w czerwcu 1845 roku odszedł do Kłodzka.

1845-1856

- Generał brygady **WINCENT LUIS VON LUPIŃSKI**. Urodził się w 1787 roku w Buku (Wielkopolska). Rycerz Orderu Orła Czerwonego kl.II z gwiazdą, rosyjskiego Orderu Św. Włodzimierza i saskiego Orderu Albrechta. Uczestnik kampanii rosyjskiej. W bitwie pod Friedlandem został ranny, następnie dowodził batalionem obrony krajowej w Gnieźnie. Potem był pułkownikiem ułanów w Gliwicach, skąd przybył do Koźia. Zaskarbił tu sobie szacunek i sympatię wszystkich. Za jego czasów nastąpiło dalsze dozbrojenie twierdzy. W 1852 roku obchodził jubileusz służby. Z wojskiem pożegnał się w maju 1856 roku. Przeniósł się do Wrocławia, gdzie zmarł 15.05.1862 roku.

1856-1857

- Major **KONRAD VON PUTKAMER**. Dowodził twierdzą kozielską od połowy czerwca 1856 roku do połowy lipca 1857 roku. Potem powrócił do 22 pułku w Nysie. Tam w sierpniu tegoż roku odszedł w stan spoczynku. Zmarł w Prudniku.

1857-1859

- Podpułkownik **FRIEDRICH VON SCHIMMEL**. Urodzony w Westfalii w roku 1804. Rycerz Orderu Orła Czerwonego IV kl. Ukończył gimnazjum w Munster. W 1822 roku wstąpił do

11 pułku huzarów, gdzie awansował do stopnia porucznika. Przez 3 lata studiował w Akademii Wojskowej w Berlinie. Przez 3 następne lata pracował w Biurze Topografii Sztabu Generalnego. Potem przez kilka lat był komendantem Szkoły Dywizjonowej w Munster. W 1845 roku jako rotmistrz pracował w adiutanturze. W 1848 roku został wybrany do Zgromadzenia Narodowego. W latach 1849-1850 był członkiem obu izb Parlamentu. Do Koźla przybył w 1857 roku z Saarbruck w stopniu podpułkownika. Pod koniec maja 1859r. odszedł do Kłodzka. Tam otrzymał awans do stopnia pułkownika, a następnie generała brygady. Otrzymał Order Orła Czerwonego III kl. ze wstęgą. W 1865 roku odszedł z wojska ale pozostał do dyspozycji armii. Wówczas otrzymał Order Orła Czerwonego z dębowymi liśćmi i honorowe obywatelstwo Kłodzka. Przeniósł się do Berlina.

1859-1866

- Major **GUSTAW VON KESSEL**. Rycerz Orderu Orła Czerwonego kl IV. Ur. w 1804 roku w Poczdamie jako syn dowódcy 1 pułku gwardii. W 1818 roku wstąpił do Korpusu Kadetów w Berlinie, potem był oficerem w 1 pułku gwardii. W 1850 roku przybył na Śląsk z 10 pułkiem piechoty. Następnie dowodził batalionem obrony krajowej na terenie Polski. W 1859 roku został mianowany komendantem Koźla. W kwietniu 1862 roku został komendantem Głogowa. W 1864 roku osiągnął stan spoczynku i powrócił do Poczdamu.

1862-1866

- Major **HERMAN VON HÜLSEN**. Rycerz Orderu Orła Czerwonego. Urodził się w grudniu 1816 roku we Wrocławiu.

Syn pułkownika Karla v. Hülsena. Ukończył gimnazjum Fryderyka i Uniwersytet Wrocławski. W 1835 roku wstąpił do 2 gwardyjskiego pułku piechoty. Uczestniczył w walkach ulicznych w Berlinie w 1848 roku i w kampanii Szlezwiku. W 1852 roku awansował do stopnia majora i przeniesiony został do dyspozycji komendantury gwardii w Berlinie. Następnie był referentem w Ministerstwie Wojny. Powołany ponownie do służby wojskowej w kwietniu 1862 roku został komendantem Koźla. Za czasów jego komendantury: w styczniu 1863 roku wybudowano nową strzelnicę dla garnizonu na Wyspie. W kwietniu 1864 roku przywieziono do Koźla 1000 jeńców duńskich, których zatrudniono w twierdzy. Pracowali oni przy naprawie kazamatów na Redutach Kłodnickiej i Orlej oraz na przyczółkach mostowych, poprawiali szańce. Wykonywali także inne roboty ziemne. W latach 1864-1865 dokonano remontów wałów głównych oraz magazynów prochu nr 1 i 2. Mosty łyżwowe na Redutach Kłodnickiej i Kobylickiej wymieniono na mosty rolkowe- bardziej masywne. W marcu 1866 roku nadszedł rozkaz aby przyspieszyć przygotowania wojenne, gdyż należy spodziewać się natarcia nieprzyjaciela. W ramach tych przygotowań wycięto wszystkie wysokie drzewa na wyspie i Reducie Orlej oraz krzaki rosnące na zewnętrznej stronie grobli. Wykupiono za 6950 talarów publiczny ogród wraz z szynkiem zwanym Topoliną W ciągu trzech miesięcy wybudowano tam nowy fort zwany Fortem Następcy Tronu. Przy jego budowie pracowało 3000 ludzi z powiatów kozielskiego, głubczyckiego, prudnickiego, raciborskiego i opolskiego. Znajdujący się nieopodal młyna Kukel Fort Fryderyka Wilhelma, zwa-

ny również Wieżą Montalemberta zniwelowano do 2 pięter i osłonięto wysokim wałem ziemnym. W trakcie tych przygotowań zmieniono komendanta twierdzy.

1866

- Pułkownik **VON ZIMMERMAN** z 13 Pułku Piechoty. Był komendantem Koźla podczas przygotowań do wojny z Austrią. Po pokoju w Pradze kończącym wojnę (1866 rok) odszedł. Zmarł jako generał w 1887 roku w Münsterze.

1866-1870

- Pułkownik **CARL ROHDE**. Urodzony w czerwcu 1811 roku w Prusach Wschodnich. W 1827 roku wstąpił do 5 Brygady Artylerii w Poznaniu, gdzie uzyskiwał kolejne awanse oficerskie. Od października 1860 roku służył jako major w brygadzie artylerii w Królewcu. W 1864 roku awansował do stopnia pułkownika. Uczestniczył w wojnie prusko- austriackiej w 1866 roku. Po pokoju praskim mianowany został komendantem Koźla. W marcu 1870 roku przeszedł w stan spoczynku.

1870-1871

- Pułkownik **VON EBERHARD**. Jesienią 1870 roku podczas wojny francusko-pruskiej sprowadzono do Koźla 2000 jeńców francuskich. Pięćdziesięciu z nich było chorych na ospę. Umieszczono ich w lazarecie wojskowym. Choroba zdziesiątkowała jeńców. Zmarłym wytyczono specjalny cmentarz. W styczniu 1871 roku przywieziono do Koźla dalszych 5000 jeńców. Rozbudowano obóz jeniecki.

1871-1875

- Pułkownik **ERNST CORSEPHIUS**. Urodzony w grudniu 1816 roku w Prusach Wschodnich. Syn pastora. Ukończył gimnazjum w Elblągu, po czym jako jednoroczny ochotnik znalazł się w brygadzie artylerii w Królewcu. Wstąpił do Szkoły Artylerii i Inżynierii w Berlinie, gdzie w 1837 roku uzyskał patent oficerski. W 1865 roku był majorem artylerii Komendy Miasta w Królewcu. W 1868 roku awansował do stopnia podpułkownika. Dowodził oddziałem piechoty w 1 Pułku Wschodniopruskiej Artylerii Polowej. W lipcu 1870 roku mianowany komendantem twierdzy Kostrzyń. W styczniu 1871 roku otrzymał awans do stopnia pułkownika i mianowanie na komendanta Koźla. Przypadła mu w udziale likwidacja twierdzy. W grudniu 1874 roku przeniesiono go do dyspozycji Ministerstwa Wojny. Odszedł z Koźla do Świdnicy w styczniu 1875 roku.

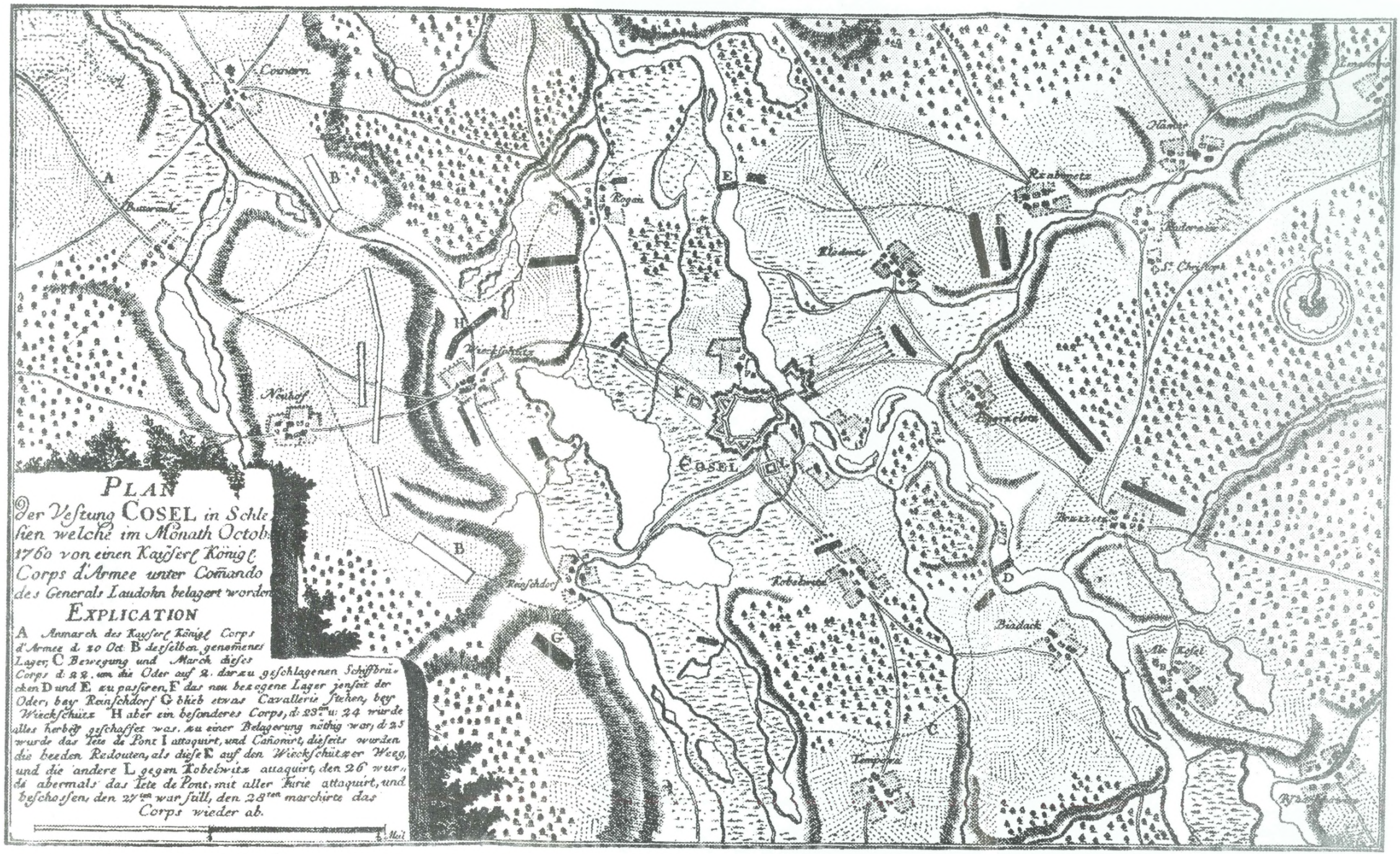
Bibliografia:

1. A. Welczel, ***Geschichte der Stadt Herrschaft und ehemaligen Festung Cosel,*** Cosel 1888.

Spis rycin i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

Okładka rycina Oblężenie Koźla w dniu 5.IX.1745r.

str. 4 obraz pt. "Oblężenie Koźla" autor Wilhelm von Kobell
- *(olej 207x 302 cm oryginał znajduje się w Monachium).*
str. 6 ryc. 1 Makieta twierdzy kozielskiej *(do 1945r. w Heimatmuseum Cosel).*
str. 7 ryc. 2 Plan miasta i twierdzy Koźle *(1882 r.).* Archiwum Państwowe Wrocław.
str. 8 fot. 1 Budynek znajdujący się na terenie Wyspy.
fot. 2 Widok na dziedziniec podzamcza.
str. 9 fot. 3 Baszta Montalemberta.
fot. 4 Baszta Montalemberta - widok na część od strony Koźla.
str. 12 fot. 5 Widok na ulicę Targową.
fot. 6 Budynek przy ulicy Garncarskiej.
str. 13 fot. 7 Widok na podzamcze od ulicy Konopnickiej.
fot. 8 Kopiec w parku przy Miejskim Ośrodku Kultury w Koźlu.
str. 14 ryc. 3 Plan Fortu Fryderyka Wilhelma *(1822 r.).* Archiwum Państwowe Wrocław.
str. 15 ryc. 4 Plan Reduty Kłodnickiej *(1822 r.).* Archiwum Państwowe Wrocław.
str. 16 fot. 9 Widok na fosę forteczną. Park w Koźlu.
fot. 10 Cmentarz przy ulicy 24 Kwietnia.
str. 17 fot. 11 Widok Reduty Orlej. Wyspa w Koźlu.
fot. 12 Batarda - fosa forteczna w parku.
str. 18 ryc. 5 Plan twierdzy z przyczółkiem mostowym.
str. 19 ryc. 6 Plan Reduty Orlej.
str. 20 ryc. 7 Plan twierdzy, część południowo-wschodnia.
str. 22 fot. 13 Widok na dzielnicę Stare Miasto od południowego-wschodu.
fot. 14 Studnia forteczna znajdująca się na Wyspie.
str. 23 fot. 15 Reduta Reńskowiejska.
fot. 16 Widok na fosę forteczną przy ul. 24 Kwietnia.
str. 24 ryc. 8 Fort Następcy Tronu.
str. 25 ryc. 9 Reduta Kobylicka.
str. 26 ryc. 10 Szaniec Generała Neumanna.
str. 27 ryc. 11 Bastion Rogowski.
str. 30 fot. 17 Magazyn Artyleryjski.
fot. 18 Kazamata bojowa.
str. 31 fot. 19 Magazy artyleryjski.
fot. 20 Widok na fosę forteczną.
str. 40 ryc. 12 Oblężenie Koźla w dniu 5.IX.1745r.
str. 42 ryc. 13 Pierwszy komendant twierdzy generał major Heinrih von Galdern.
str. 43 ryc. 14 Komendant twierdzy generał porucznik Heinrih Günter Gottfried von Boffe.
str. 44 ryc. 15 Śmierć generała Naumanna.
srt. 45 fot. 21 Grób generała Naumanna.
str. 50 ryc. 16 Komendant twierdzy Generał porucznik Gerhard Baron von Sass.
str. 51 ryc. 17 Plan Koźla i okolic z 1760 roku.
str. 55 ryc. 18 Plan Twierdzy Koźle XVII wiek.

PLAN

Der Vestung COSEL in Schlesien welche im Monath Octob. 1760 von einen Kayserl. Königl. Corps d'Armee unter Comando des Generals Laudohn belagert worden

EXPLICATION

A Anmarch des Kayserl. Königl. Corps d'Armee d. 20 Oct. B desselben genommenes Lager, C Bewegung und March dieses Corps d. 22. um die Oder auf 2. darzu geschlagenen Schiffbrücken D und E zu passiren, F das neu bezogene Lager jenseit der Oder, bey Reinschdorf G blieb etwas Cavallerie stehen, bey Wieckschütz H aber ein besonderes Corps, d. 23ten u. 24 wurde alles herbey geschaffet was zu einer Belagerung nöthig war, d. 25 wurde das Tete de Pont I attaquirt, und Cañonirt, diesseits wurden die beeden Redouten, als diese K auf den Wieckschützer Weeg, und die andere L gegen Tobelwitz attaquirt, den 26 wurde abermals das Tete de Pont, mit aller Furie attaquirt, und beschossen, den 27ten war still, den 28ten marchirte das Corps wieder ab.

½ Meil